

הקדושה שבאישות

לשארן הקרוב אליו

התורה לפעמים מתארת אשתו של אדם כ"שארן". שתי הדוגמאות הן "כי אם לשארן" (ויקרא כא:ב) לגבי טומאת כהנים, שמלמד שכהן חייב ליטמאות לאשתו שמתה,¹ ו"לשארן הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה" (במדבר כז:י) שמובא כמקור אפשרי לירושת הבעל.² הגמרא אומרת ששני הדינים האלו רק מתחילים מנישואין – "תני ר' חייא אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאת לו מתה אינו יורשה" וכנראה השם "שארן" רק חל בנישואין. הקשר בין "שארן" ונישואין עולה במפורש מהגמרא בסנהדרין כח:

"התם [בירושה וטומאה] - בשארן תלה רחמנא, אכתי [בשעת אירוסין] לאו שארן היא."

בעקבות הגמרא, תוספות (יבמות צז. ד"ה עריות, ג: ד"ה בתו) טוענים שאיסורי קרובי אשתו, שגם בהם נאמר "שארן", רק חלים באשתו נשואה ולא באשתו ארוסה. אבל הרבה ראשונים³ חולקים על תוספות

¹ ספרא אמור פרשה א'.

² יש מחלוקת תנאים (משנה כתובות פג וגמ' שם פד.) אם הבעל יורש מדאורייתא או רק מדרבנן. אם הוא יורש מדאורייתא, יש דיון לגבי המקור. עיין בספרי פרשת פנחס סימן קלד שיש שתי דעות - רבי עקיבא לומר מ"ממשפחתו וירש אתה" ורבי ישמעאל מביא הפסוקים שמלמדים שאם אשה מתחתנת עם איש משבט אחר, הירושה עוברת משבט שלה לשבט הבעל. הגמרא בב"ב קיא: מביאה הברייתא הזאת אבל גם מביאה ברייתא שלומדת ירושת הבעל מ"שארן" - זו אשתו. לפי רבינו גרשם שם הן שלשה שיטות שונות, אבל הרשב"ם (שם ד"ה וירש אתה) מזהה רבי עקיבא כתנא של הברייתא ("ממשפחתו וירש אותה" ו"שארן" הם חלקים של אותו פסוק).

³ רמב"ם איסור"ב ב:ז, ריטב"א יבמות ב: . גם עיין בקונטרס חתנים לשער המלך שזה הפשטות של כמה סתם משניות. הערוך לנר (יבמות ב:) מציע שיש מחלוקת תנאים בנידון.

וסוברים שלמרות המלה "שאר" שמופיע בהקשר של עריות, גם קרובי ארוסתו אסורות מדאורייתא. כנראה, לשיטתם, אפשר להגדיר גם ארוסה כ"שארו" למרות שדיני ירושה וטומאה רק חלים עם נשואה.⁴ עיין בחשק שלמה על מסכת דרך ארץ (א:א) שמביא דרשה מהתורת כהנים על הפסוק "לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו," שמשמע שיש שני שלבים ב"שארו זו אשתו":

"כי אם לשארו הקרוב אליו," אין שארו אלא אשתו, שנאמר שאר אביך הוא, "הקרוב" לא את הארוסה.

משמע מהספרא שגם ארוסה יכולה להיות מוגדרת כ"שארו," ורק חסר ב"קרוב אליו". אם רוצים להניח שהספרא לא חולק על הברייתא שמובא לעיל שמגביל "שארו" לנשואה, לכאורה מוכרח שיש שני שלבים ב"שארות".⁵ "שארות" מתחיל באירוסין ורק מתפתח ל"שארו הקרוב אליו" בנישואין. ולכן, טוען החשק שלמה, שבעיקרון הרמב"ם מסכים עם תוספות שאיסורי עריות דקרובי אשתו תלויים ב"שארות" אבל חולק על ההנחה ש"שארות" רק שייך בנישואין.

שארות – גדרו

יסוד מפורסם באחרונים שאישות מורכבת מכמה מרכיבים – קנין, איסור, וכדומה – וכנראה שאחד מהם הוא "שארות". מה פירוש ה"שארות" הזאת, ומה היא מוסיפה מעל ומעבר לקנין ואיסור שיש באישות? הרבה ראשונים מסבירים שהפירוש המילולי של "שאר" הוא "בשר" והשארות באישות מבטא הקירוב בשר שיש בין איש לאשה. לדוגמה, הרשב"ם (ב"ב קט: ד"ה שארו) מסביר הדרשה "שארו זו אשתו" על ידי הפסוק "והיו לבשר אחד".⁶ בהקשר של אישות, קירוב

⁴ לכאורה, הם גם יכולים לחלק בין ההשתמשות של הביטוי "שאר בשר" שמופיע בהקשר של עריות ו"שארו" בהקשר של טומאת כהנים וירושה ואכמ"ל.

⁵ אבל גם יכול להיות שהדרשא מ"הקרובה עליו" מגדירה המלה "שארו" ולכן בסופו של דבר "שארו" רק כולל נשואה. גם יכול להיות שהבבלי חולק לגמרי על הספרא וממעט ארוסה מ"שארו" בלי "הקרובה אליו".

⁶ גם עיין באבן עזרא ויקרא יח:יא, ובמדרש לקח טוב פרשת אחרי מות על הפסוק "ערות אחות אביך" (ויקרא יח:יב), "כי אמיתת שאר הוא בשר לפיכך אמרו שארו זו אשתו אשתו שהיא בשר אחד עם בעלה שנאמר והיו לבשר אחד."

הבשר הזה לכאורה מתייחס להיתר ביאה וחיוב עונה שקיימים בין איש לאשתו.⁷ לפי זה, לכאורה, רואים שקירוב הבשר שיש בין איש לאשה קשור איכשהו לדינים שלומדים מהמלה "שאר", דהיינו ירושה, טומאה, ואולי אבילות.⁸ מה הפשט בזה?

אולי אפשר להסביר שקירוב הבשר של "שארות" אינו רק ההיתר ביאה וחיוב עונה טכני, אלא שהוא מבטא קשר בין-אישי חזק שקיים בין בני הזוג. אם זה נכון, אפשר להציע שהדינים של "שארות" נובעים מהקשר הכללי הזה כמו שיתבאר. לכאורה יש כמה אינדיקציות לרעיון הזה - ש"שארות" מרוכז בקירוב בשר אבל כולל הקשר בין-אישי שקיים ביניהם מעל ומעבר למעשה תשמיש עצמה:

(א) יש ראשונים שסוברים שיש מצות אבילות מדאורייתא ושהוא קשור לצווי של "לה יטמא" שמהוה מקור לחיוב לכהן לטמא לקרוביו.⁹ אם כן, גם החיוב טומאה וגם החיוב אבילות של בעל לאשתו שמתה נובעים מהגדרתה כ"שאר". אם נניח שחיוב אבילות משקף קשר רגשי חזק בין האבל לבין המת,¹⁰ ובמיוחד אם עצם החיוב הוא להיות בצער

⁷ עיין בשאלות (שאלתא קג) "מדאפקיה רחמנא לאשתו בלשון שארו, ושארו לישנא דבישריה הוא כמה דלא נסיב לה לא מיקראי שארו." גם עיין בכתובות מז: שלפי רבי אלעזר "שארה זו עונה" וברמב"ן שמות כא: ט.

⁸ הרמב"ם (ספר המצוות עשה לז) מביא הפסוק הזה כמקור לחיוב אבילות דאורייתא. גם עיין במשנה תורה אבל ב:ו ובחינוך מצוה רסד. אבל בתחילת הלכות אבל הרמב"ם מביא פסוק אחר - "ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'". יש מחלוקת בין הנושאי כלים איך לפתור הסתירה הזאת ובסופו של דבר הלחם משנה (א:א), הקנאת סופרים (ספר המצוות עשה לז), וערוך השולחן (שמא ג:) נוקטים ש"לה יטמא" מהוה המקור העיקרי.

⁹ הראשונים הנ"ל.

¹⁰ עיין לדוגמה בתורת האדם (עמוד 210 בכתבי הרמב"ן, הוצאת מוסד הרב קוק) שאין אבילות בספק נפל שנפטר למרות שאבילות חיוב דאורייתא בגלל ש"אין לבו של אדם דוה עליו ולא מקיים ביה ואחריתה כיום מר". ולכאורה הרמב"ן הולך לשיטתו שלגבי עבדים "שמא נאמר דאע"פ שאין להם לענין יוחסין, מתאבלין הן לענין קרובים (שם עמוד 157). עיין בקובץ שעורים (ב"ב סימן תכד) שמסביר "היינו משום דאבילות בצער תליא מילתא".

על מיתת קרובו,¹¹ אז לכאורה רואים ש"שארות" קשורה להיחס הכללי בין בני הזוג.

ב) לגבי ירושת הבעל - למרות שהגמרא לומדת מדרשות שבעל יורש את אשתו, אין התייחסות מפורשת למקור שהבעל יורש קודם לבנים, שבדרך כלל הם הראשונים בסדר ירושה. תוספות (ב"ב קיא.) מסבירים

כיון שהבעל אינו יורש מחמת קורבה אלא מחמת שאירות שהן חשובין כבשר אחד אם כן כמו שהוא קודם לשאר קרובים כן הוא קודם לבן דמאי לי האי ומאי לי האי.

לכאורה, התוספות מקשרים בין המושג "שאריו זה אשתו" לבין "אשתו כגופו" שמופיע בגמרא ובראשונים בהקשרים שונים. הכלל "אשתו כגופו" שיש לו נ"מ בדיני בושת,¹² פסולי עדות,¹³ ופדיון יותר מכדי דמיו,¹⁴ קשה למצוא לו מקור בחיוב עונה גרידא. אלא נראה שהוא מבטא קשר עמוק וחזק שקיים בין בני הזוג(עיין רביד הזהב על פרשת בראשית).

ג) ראשונים מקשרים בין תיאור אשתו של אדם כ"שאריו" והפסוק "והיו לבשר אחד".¹⁵ במישור אחד יכול להיות ששניהם מתארים קירוב בשר על ידי תשיש. אבל הרמב"ן בפירושו לתורה (בראשית ב: כד) מרחיק לכת במשמעות של שני הביטויים:

והנכון בעיני, כי הבהמה והחיה אין להם דבקות בנקבותיהן, אבל יבא הזכר על איזה נקבה שימצא, וילכו להם, ומפני זה אמר הכתוב, בעבור שנקבת האדם היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו,

¹¹ עיין באבן האזל הלכות אבל א: א: ש"עיקר האבלות היינו שיתעצב בשביל מיתת קרובו" ובדבריו הלכות אבלות ה: ב: "ועל זה נאמר והלכת בדרכיו מה הוא רחום אף אתה רחום ושלש מדות יש באומה זו וזהו היפך האכזריות." גם עיין בשורשים בשמחות סימן א' שמפתח הרעיון הזה מכמה מקורות בראשונים ואכמ"ל.

¹² כתובות סה: -סו. לפי רבי יהודה בן בתירא.

¹³ סנהדרין כח: .

¹⁴ תוספות גטין מה. ד"ה דלא.

¹⁵ עיין ברשב"ם בבא בתרא קט: ד"ה שארו.

ודבק בה, והיתה בחיקו כבשרו, ויחפרץ בה להיותה תמיד עמו. וכאשר היה זה באדם, הושם טבעו בתולדותיו, להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם, עוזבים את אביהם ואת אמם, ורואים את נשותיהן כאלו הן עמם לבשר אחד. וכן כי אחינו בשרנו הוא (להלן לו כז), אל כל שאר בשרו (ויקרא יח ו). הקרובים במשפחה יקראו "שאר בשר". והנה יעזוב שאר אביו ואמו וקורבתם, ויראה שאשתו קרובה לו מהם.

לפי הרמב"ן, הפירוש המילולי של "שאר" הוא בשר וקורבה ביולוגית. כשהתורה מגדירה אשתו של אדם כ"שאר" ו"בשר אחד" היא אומרת שלמרות שאין בקשר בין איש לאשה קורבה ביולוגית, היחס מתפתח עד שהוא חפץ "להיותה תמיד עמו" והוא רואה אותה כ"קרובה לו" מכל משפחתו.

ד) הגמרא בגטין (יח.) מביאה מימרא דרבא ש"כיון שנתן עיניו לגרשה שוב אין לו פירות". בסוגיא שם, ההשלכות של "נתן עיניו לגרשה" מוגבלים לדינים דרבנן שקיימים בין בעל לאשתו. אבל הגמרא בבא בתרא (קמו.) מביאה הסיפור הבא:

אמר רב יהודה אמר רב: מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא, ונכנס אחריה לחורבה לבודקה; אמר לה: ריח צנון אני מריח בגליל אמרה ליה: מן יהיב לן מכותבות דיריחו ואכלנא ביה! נפל עלה חורבה ומתה; אמרו חכמים: הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה, מתה - אינו יורשה

יש פירושים שונים בראשונים לגבי מה בדיוק קרה בחורבה, אבל רק נתמקד בפירוש הרשב"ם (קמו: ד"ה נפלה) שחשוב לעניננו. הוא מוכיח שמדובר באשה נשואה, ואז נאלץ להסביר מה פשר הבדיקה הזאת ולמה בגללה הבעל מפסיד זכות ירושה:

כדתני חנן בר אמי אשתו ארוסה לא אונן כו' מתה אינו יורשה דאין הבעל יורש את אשתו עד שתכנס לחופה כדנפקא לן (לעיל בבא בתרא דף קט:): ירושת הבעל משארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה דהיינו לאחר שנכנסה לחופה הלכך בנשואה מוקמינן לה והכי גרסי' ואמרו חכמים הואיל ונכנס אחריה לבודקה מתה אינו יורשה דכיון דהיה בדעתו לגרשה אם ימצאנה בעלת מום ובתוך כך מתה קודם שנתפייסו אינו זוכה בירושה ומהכא שמעינן שמי

**שמתה אשתו מתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה שוב אינו יורשה
כדאמר'י במס' גיטין (דף יח) משנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל
פירות.**

לפי הרשב"ם, אפילו לדעות שירושת הבעל דאורייתא, הזכות ירושה
שלו יכול להעלים כשהוא מתחיל לחשוב על גירושין, בלי שום תהליך
פומרלי. מה הפשט בזה? עיין ברש"ש שם:

"נ"ל שהוא הדין שאינו מתאבל עליה דבתרוייהו כתיב לשארו
הקרוב אליו."¹⁶

כנראה שה"שארות" שבאישות נפגמת אפילו כשמתחילים לחשוב על
גירושין. לכאורה ההסבר הוא ש"שארות" פירושו קשר בין-אישי חזק
שקיים ביניהם.

בנוסף לזה, יש מקורות שמקדימים תחלת הגירושין אפילו יותר מזה,
וגם עוסקים על פירוק חלקי של הקידושין. יש מדרש מפתיע שמציע
בהו"א להגביל חיוב מיתה של נואף למקרה שיש שלום בין הבעל
ואשתו. עיין מדרש תנאים (דברים כ"ד:א) שכותב:

"כי יקח איש אשה... לפי שהוא אומר ואיש אשר ינאף את אשת
איש לא שמענו אלא בזמן שיש שלום ביניהם כל הבא עליה במיתה
אבל אם אין שלום ביניהם לא שמענו ת"ל ולא תמצא חן בעיניו
וכתב לה ספר כריתות."

לכוארה זה מאד תמוה – למה נחשוב שגורם כזה יכול לשנות עונשם
של נואפים? יכול להיות שהקלת העונש במצב של קטטה משתקף
התמוטטות האישות, אפילו בלי רמז לדעת לגרש. וגם חשוב לזכור
שחיוב מיתה על נואף מתחיל כבר מקידושין. אולי ההו"א הזאת
מבטא שכבר בקידושין ה"שארות" מתחילה, ולכן היחס ביניהם כבר
נחשב גורם חשוב.

קידושין כהקדש

אחרונים גם מרבים לדבר על פן נוסף של אישות – הקדושה שבה.
הגמרא בקידושין ב: כבר אומרת שלמרות שלשון התורה הוא "כי

¹⁶ עיין גם בים של שלמה גטין ב:ד ובמאמר של הרב גדליה ברגר "כיון שנתן עיניו
לגרשה – ביטול דיני אישות לפני גמר גירושין" בקול צבי כרך ב', ובמאמר בבית
יצחק מא.

יקח" לישנא דחכמים הוא "קידושין" מכיון "דאסר לה אכ"ע כהקדש." וההקבלות אינן רק לשונית – גם בגמרא עצמה יש כמה דינים של אישות שמבוססות בהלכות קדשים. הגמרא בקידושין ו. מיישמת הדין של "פשטה קידושין בכולה" לתהליך של קידושין, והגמרא בנדרים ל. שוללת אפשרות של קידושין לזמן בטענה "קדושת הגוף לא פקעה בכדי".

בראשונים, לכאורה הרא"ש הוא ההכי עקבי ביישום של דינים ולשוניות של הקדש לאישות, ונביא כמה דוגמאות.

(א) בנדרים ו. הגמרא מסתפקת אם יש ידים לקידושין או לא. הרא"ש מנסה להסביר הסברה של הצד להרחיב הדין של ידות מנדרים לקידושין:

מי ילפי' מנדרים דנדרים ל' הקדש הן שמתפיס בדברים הנדורים וקדושין נמי ל' הקדש כדאמרי' בקדושין (דף ב ב) דלהכי קרי להו קדושין דאסר לה אכ"ע כהקדש הלכך מהני בהו יד כנדרים או דילמא קדושין ונדרים תרי מילי נינהו וחדוש הוא בנדרים ולא ילפינן מנייהו ולא הוה ילפינן נזירות מנייהו אי לאו הקישא.

(ב) המשנה ריש פרק ג' דקידושין עוסקת במקרה ששליח לקידושין רמה המשלח וקידש האשה לעצמו. הדין הוא שהיא מקודשת לשליח. הרא"ש שם (ג:א) מגביל הדין של המשנה למקרה שהשליח פעל מתוך כוונה מוקדמת. "אבל אם טעה השליח ואמר מקודשת לי אין כאן בית מיחוש דהקדש בטעות לא הוי הקדש".

(ג) בקידושין נב. הגמרא מביאה מימרא דרב יוחנן, "גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו," כחידוש לגבי אי-יכולת של גזלן להקדיש ולקדש אשה בגזילה. התוספות רא"ש שם מקשה שלכאורה פשוט שאין הגזלן יכול להקדיש ולקדש בדבר שאינו שלו, וכל חידושו של ר' יוחנן הוא לגבי הנגזל שלמרות שהחפץ עדיין "שלו" הוא אינו יכול להקדיש? הוא מתרץ:

ונ"ל לפי שהיה ראוי להחמיר ולומר דקדשה בגזל מקודשת אע"ג דלא קני ליה משום גזרה דלאחר יאוש ואהא קאמר ר' יוחנן מי קאמר רב כוותי דאינה מקודשת כלל כמו שלא החמיר ר' יוחנן

לענין הקדש דקאמר שאין הגולן יכול להקדיש אפילו מדרבנן ולא חייל עליה שם קדושה, דהקדש וקידושין ענין אחד הן כדאמרי' בפ"ק דאסר לה אכ"ע כהקדש. (ואכמ"ל)

האחרונים הרבו לבסס ולהרחיב הפן הזה של "קדושה שבאישות".¹⁷ לכאורה, צריכים לשאול שתי שאלות לגבי ה"קדושה" הזאת. מה הניעו חז"ל להשתמש בדיני הקדש כמודל לדיני אישות? ומה באמת הקשר בין בהמה או חפצא של הקדש ואשה נשואה?

לגבי חשיפת הגורם המניע של חז"ל, שני נביאים ניבאו בסגנון אחד. הרב יוסף ענגיל (ציונים לתורה כלל לט) והנצי"ב (העמק שאלה קסה:א) מצביעים ללשון התורה בפרשת סוטה. שם, הזנות של אשה נשואה מתוארת כ"מעילה" שגורמת "טומאה". מכיון שאנחנו מכירים מעילה וטומאה כדברים שתוקפים והורסים הקדש, חז"ל הבינו שכנראה גם אישות נחשבת כדבר שבקדושה ש"מחוללת" על ידי מעילה ונטמאת.

הקבלות בין שארות לקדושה

אבל עדיין צריכים לחתור אחר מקור הקדושה שבאישות ומהותה. נתחיל עם הערה שכשמתחיים התכונות של "שארות שבאישות" ו"קדושה שבאישות" מוצאים שהם מקבילים בכמה דרכים.

א) למרות שהמשנה הראשונה בקידושין כותבת שאשה מותרת לשוק במיתת הבעל, יש אחרונים שנוקטים שעדיין יש מקצת אישות שנשארת לאחר מיתה.¹⁸ לכאורה פשוט שקנין הבעל פקע במיתתו, אבל כנראה שמרכיבים אחרים של אישות נשארים. שני ההביטים שאחרונים מזהים כנשארים לאחר מיתה הם שארות וקדושה. לגבי שארות לאחר מיתה, הרב יוסף ענגיל מצביע על הגמרא ביבמות (נה:)

¹⁷ עיין רש"ש קידושין נא:., קרן אורה יבמות כג. ד"ה ובסנהדרין, גנת אגוז כח:ח, וש"ת אבני נזר אה"ע סימן רמ. במיוחד הנצי"ב (העמק שאלה קסה:א, ש"ת משיב דבר ד:מט, ומרומי שדה סנהדרין נג:.) והרב יוסף ענגיל (ציונים לתורה סימן לט, גליוני הש"ס קידושין ב:., ומא:.) מרבים ליישם הכלל הזה.

¹⁸ עיין בקובץ שעורים ח"ב סימן כז ואתוון דאורייתא כלל ח'.

שמעלה הו"א שמשמש באשת איש לאחר מיתתה עדיין חייב מיתה. הגמרא מנמקת הו"א: "דסד"א, [הואיל] לאחר מיתה נמי איקרי שארו, אימא ליחייב עלה באשת איש, קמ"ל."

בהו"א הגמרא נוקטת כדבר פשוט שהיא עדיין נקראת "שארו" לאחר מיתתה ולכן הבועל מוגדר כנואף לחלוטין. הראשונים מתלחקים בהבנת המסקנא - אם הגמרא בעצם שוללת תופעת שארות לאחר מיתה או שבודאי היא מוגדרת כשארו גם לאחר מיתה, אבל אין מספיק אישות כדי לעבור על איסור אשת איש.¹⁹

לגבי "קדושת האישות", הרב אלחנן ווסרמן מציין הגמרא בנדרים (כט.) שאישות לזמן היא בלתי אפשרית כי "קדוה"ג לא פקעה בכדי" להוכיח שהנקודת מוצא היא שאיסור אשת איש לשוק ממשין גם אחרי מיתת הבעל. ולכן, הגמרא בקידושין (יג:) צריכה פסוק ללמד שמיתה היא מתיר אקטיבי, בדומה לגירושין.

(ב) עוד דמיון בין "שארות" ל"קדושת האישות" הוא ששניהם יכולים להתמוטט קודם גירושין ומיתה. ציינו למעלה ששארות מתרופפת כשהקשר ביניהם מתחלשת, וגם יש הו"א שאין חיוב מיתה לנואף כשאין שלום ביניהם. וגם לגבי הקדושה - הרב יוסף ענגיל²⁰ הוכיח שהגמרא תופסת ה"מעילה" של אשה סוטה כ"מעילה" רגילה בהקדש ולכן יכולה (מעילה יח) ללמוד דינים לגבי מעילה רגילה ממעילה של אשה סוטה. ולכן, כמו שטומאה ומעילה מחללים ההקדש הם גם מחללים קדושת האישות. משום כך, לפי כמה אחרונים, אחרי זנות הקדושה שבאישות נפקעת ומה שנשאר היא רק אישות חלקית.²¹ ולכן יש איסור סוטה לבעלה, והיא לא נופלת ליבום משום ד"טומאה כתיב בה כעירות", ויש הו"א בספרי שהנואף השני אינו חייב מיתה,²² ולפי רש"י יש הו"א בגמרא שעצם האישות נפקעת אחרי זנות.²³

¹⁹ עיין בתוספות שם ד"ה לאחר.

²⁰ ציונים לתורה שם.

²¹ עיין בארץ הצבי סימן יד, ובגנת אגוז סימן כח: ובאחרונים שצויינים שם.

²² ספרי פרשת כי תצא פיקסא רמא - "גם שניהם לרבות הבאים מאחריהם." עיין ברש"י (דברים כב: כב) ובפירוש הר"ע מברטנורא על רש"י שמוכא בציונים לתורה שם ד"ה "ועיין רש"י על התורה."

²³ יבמות מט: ד"ה דהא.

זכו שכינה ביניהם

עכשיו יש לנו שתי בעיות לפתור – מה מקור הקדושה שבאישות, ומה עומד מאחרי הדמיון בין השארות והקדושה? אולי אפשר להציע שבעיה אחת באמת פותרת את השנייה, עם עזרת הערה מבריקה של המשך חכמה. בסוף הדינים של זב וזבה התורה מזהירה (ויקרא טו:לא):

וְהִזְרַתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטְּמֵאתֶם וְלֹא יִמְתּוּ בְּטְמֵאתֶם בְּטְמֵאָם אֶת מִשְׁפְּכֵי אֲשֶׁר בְּתוֹכֶם.

בהקשר הפרשה, הפסוק לכאורה אומר שכשהזב או הזבה טמאים, הם מוזהרים מלהכנס למשכן. אבל חז"ל, (שבועות יח:) למדו מ"והזרתם את בני ישראל מטמאתם" את דיני פרישה סמוך לוסתה. לפי זה, מה הקשר בין ראשית הפסוק וסופו – מי ימות מטומאת המשכן אם עוברים על פרישה סמוך לוסתה? המשך חכמה מסביר:

"והזרתם את בני ישראל מטמאתם (ולא ימתו וכו'). זו עשה שבנדה לפרוש סמוך לוסתה [שבועות יח, ב]. ועל פי זה צריך לפרש הא דקאמר "ולא ימותו (בטומאתם) בטמאם את משכני בתוכם" על פי דריש ר' עקיבא סוטה דף יז, א: איש ואשה זכו שכינה ביניהם, לא זכו אש אוכלתם. וזהו "בתוכם" - בין איש לאשתו"

במילים אחרות המשכן שמוזכר בפסוק הוא השכינה שנמצאת בין איש לאשה על פי דרשת רבי עקיבא ש"איש ואשה זכו שכינה ביניהם". הרעיון שעולה מהפסוק לפי המשך חכמה הוא שיש נוכחות השכינה באישות אידאלי, במקביל לנוכחות השכינה במשכן. לכאורה, זה מסביר מאיפה נובע "הקדושה שבאישות" שמעניק לאישות דיני הקדש. ומה מביא ההשראת השכינה? "איש ואשה זכו" שרש"י מסביר כביטוי לנאמנות שיש להם לזולת ("זכו - ללכת בדרך ישרה שלא יהא הוא נואף ולא היא נואפת").²⁴ אם כן, השארות והיחס בין-אישי בין בני הזוג, מתוך שמירת הלכות נדה וכדומה, מביא נוכחות השכינה שגורמת דיני הקדש. מכיון שהשארות והקדושה קשורים זה בזה

²⁴ גם הגרצ"ש בגנת אגוז כח: ח מקשר המושג של קדושת האישות ל"איש ואשה זכו שכינה ביניהם".

הדינים שלהם לגבי היכולת להתחלש לפני גירושין פורמלי, ובלי זה
נשארים לאחר מיתה.²⁵

²⁵ לרעיון דומה, עיין במאמר של הרב יעקב נגן:

<http://www.otniel.org/print.asp?id=25302>